

222161

Seria B.

No. 25

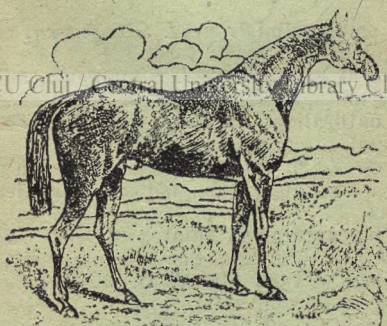
CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

Seria B.

„SFĂTORI PENTRU GOSPODARI”

SUB DIRECTIVA REDACȚIONALĂ A D LUI PROF. UNIVERSITAR

I. SIMIONESCU

CALUL

DE

G. UDRISCHI

Prof. la Facult. de Medic. Veterinară

Seria B. **CARTEA ROMÂNESCĂ** No. 25

CĂTRE CITITORI

Singura publicație de popularizare a științei este biblioteca „Cunoștințe Folositoare“, ce apare săptămânal câte un număr sub conducerea D-lui I. Simionescu, profesor universitar și membru al Academiei Române.

„Cartea Românească“, dând la lumină această bibliotecă scrisă pe înțelesul tuturor, a umplut un mare gol în publicistica noastră atât de lipsită, până la apariția bibliotecii „Cunoștințe Folositoare“ de orice lucrări de popularizare a științei.

Fiecare din cele patru serii, în care apar „Cunoștințe Folositoare“ cuprinde lucrări cu o anumită natură de cunoștințe, după cum se poate vedea din lista numerelor aparute:

Seria A. „Știința pentru toți“.

- No. 1. Cum era omul primitiv de I. Simionescu, adică ce înfățișare avea omul în zorii vieții lui.
- „ 2. Viața omului primitiv de I. Simionescu, adică obiceiurile de hrană, locuință, îmbrăcăminte, muncă și lăcomie al tuturor.
- „ 3. Gazurile naturale de I. Simionescu, adică descrierea bogățiilor de acest fel cu care ne-a dăruit natura.
- „ 4. Albinele de T. A. Bădărău, sau minunata viață a harnicelor făpturi care strâng pentru noi ceară și miere din potirul fiecărei flori.
- „ 5. Diabetu, îngrășarea, gă binarea de Dr. Căhănescu trei dintre bolile cele mai dese, dar cele mai nebagate în seamă.
- „ 6. Raze vizibile și invizibile de C. V. Gheorghiu, sau puterea ce ne-o trimete soarele.
- „ 7. Viața microbilor de Dr. I. Gheorghiu, ființele mici care nu lasă în pace viața omului, din care pricină trebuie să-le cunoaștem, ca să ne putem apăra de ele.
- „ 8. Furnicile de T. A. Bădărău, sau despre tovarășele albinelor în harnicie, chibzuință și gospodărie.
- „ 9. Viața plantelor de I. Simionescu, din care se vede cât de trebuitor este să cunoaștem nevoile acestor ființe pe seama cărora trăim.
- „ 10-11. Pasteur de C. Moțaș, o privire generală asupra întregii activități a marelui om de știință.
- „ 12. Soarele și lumina de I. Simionescu, o descriere a celor ce sunt și se petrece în soare și în lună.
- „ 13. Telegrafia fără fir de Tr. Lalescu.
- „ 14. Porumbeii Mesageri de Sadoveanu.
- „ 15. Plaueta Marte de Ion Pașa.
- „ 16. Dela Omer la Einstein de General Sc. Panaitescu.

E. O.

Seria B.

No. 25

**CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE
SFATURI PENTRU GOSPODARI**

CALUL

DE

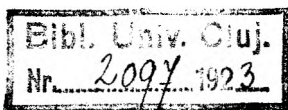
Profesor UDRISCHI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCUREȘTI

Editura „CARTEA ROMĂNEASCĂ” S. A.

222161

BCU Cluj / Central University Library Cluj

INTRODUCERE

Calul, este un animal pe cât de frumos ca înfățișare, pe atâta de bun tovarăș de muncă al omului. A fost la început în stare sălbatecă, apoi domesticit, și neconținut ales, așa că astăzi este considerat ca Regele animalelor domestice. El este de un neprețuit ajutor în viața de toate zilele; milioane de oameni își câștigă hrana de pe urma lui; armata fără artilerie ar fi incompletă, lipsită de puternice elemente de combatere și isbândă. Câte obiective nu au putut fi atinse în acest crâncen războiu, din cauză că, o patrulă de cavalerie nu a putut executa o recunoaștere sau să transmită un ordin urgent și secret la o altă unitate: niște potcoave care au căzut și au făcut să schioapete și să întârzie ajungerea ordinului, o boală subită și gravă a altui cal, iarăși cauză de întâzieri, fapte care par neînsemnate, dar care au avut și pot avea niște urmări dintre cele mai grave.

Dacă cel mai elementar principiu de omenie ne dictează să îngrijim de animalele pe care Dumnezeu ni le-a dat ca să ne folosim, cu atât mai mult se cere și suntem datori a îngriji de acest animal nobil, elegant, frumos și folositor.

Calul nu are o viață așa lungă ca a omului, este un animal delicat, simțitor și cere îngrijiri de aproape pentru a ne da tot folosul ce-l putem trage de la el.

I.

Caii din Țara Românească

Prin alipirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei la România Veche, cantitatea și calitatea cailor a crescut (1.500.000).

Calul Românesc în trecut eră căutat și apreciat, faima lui trecuse dincolo de granița țării, căci era bun fugaci, neobosit la drum și neîntrecut telegar.

In secolul al 17 și 18, Prusienii și Ungurii colindau țara Moldovei și cumpărau cu prețuri mari cele mai bune iepe de prăsilă. Scriitorii străini arată că iepele moldovenești au luat parte la formarea matcei în vremea înființării hergheliilor Mezohegyes și Trackehneu.

In România întregită, făptura cailor nu este la fel, diferă dela regiune la regiune.

1. *Calul Moldovenesc* cu o talie dela 1.40—1.47 m., capul desvoltat, profilul de multe ori drept rar ca un cap de berbec, gâtul musculos, scurt coama potrivit de stufoasă, grebăn puțin ridicat, spinare cam lungă, crupa teșită, coada prinsă bine și purtată frumos, cu păr lung.

Picioarele uscățive și musculare, capete mici, tari, încheeturi largi. Greutatea între 300—400 kgr. Culoarea neagră, murgă, roib, vânăt. E bun de călărie și la tras poveri ușoare.

2. *Calul de munte* cu o talie de 1 m. 27 făptură îndesată, capul în unele regiuni se aseamănă tipului de Moldova, alte ori presintă o ușoară scobitură în regiunea feței (nas cârn). Ochii vioi, urechi mici și mișcătoare, coamă din belșug, gât scurt, piept dezvoltat, spinarea dreaptă și cam lungă, crupa largă, scurtă și teșită, picioare sdravene; greutatea 250—300 kgr. Culoarea de obicei murgă cu o dungă neagră pe șira spinărei.

3. *Calul de Ialomița* cu o talie de 1,50—1m56, cap mare, cărnos, urechi cam lungi profilul capului adesea convex, gât scurt și musculos grebăn înalt, spinare cam lungă, la șolduri teșit, coada purtată rău. Picioare sdravene cu copite bune. Greutatea corpului 400—450 kgr. Se întrebuințează la trăsură și călărie și chiar în armată.

4. *Calul Dobrogean*, (vechiul cal turcesc) mai mic la trup, profilul capului drept, uneori ușor convex în regiunea frunței (cap de iepure) urechi mici și mișcătoare, gât scurt și gros, greutatea 280 kgr. Culoarea mai obișnuită e vânătă ca și la calul arab.

5. *Calul Ghidran* sau Anglo-Arabul unguresc, talia 1 m.60—1 m.66, crupa cam lungă, bine proporționat alt-fel; greutatea 350. Culoarea roibă cu stea în frunte. Mai ales bun pentru călărie.

6. *Calul jumătate sânge* lung în trup 1 m.62, grebăn mijlociu, spinare puternică, pânțece redus, crupa cam lungă, culoarea murg închisă și chiar neagră, merge bine la călărie.

7. *Calul de Făgăraș* este calul provenit din herghelia Austriacă: Lipița, talia 1 m.56—1m60, cap ușor berbecat coama deasă, lungă și fină, grebănul nu este înalt, spinare lungă, crupa rotundă, coada frumos purtată, spata cam scurtă pieptul larg, membrele scurte, puternice. Nu are oase moarte. Copita bună, culoarea vânătă, are un pas frumos.

8. *Calul Transilvănean* este provenit din împreunarea celui unguresc, englezesc și arab, formează numărul cel mai mare. Este bun pentru călărie. Tipul de munte este mai îndesat.

9. *Calul Huțul* se găsește în sudul Bucovinei. E crescut de țărani. Talia 1 m.30, cu o făptură grămădită (îndesată) cap larg, cu un profil drept sau cărn, crupa teșită, coada stufoasă. E foarte rezistent", bun la tras.

10. *Calul Basarabean* este mai mare și mai proporționat ca cel de Moldova. Cei mai frumoși cai se găsesc în Hotin și Ackerman.

II.

Vârsta cailor.

Cel mai bun mijloc pentru cunoașterea vârstei calului, sunt dinții lui.

Calul are 40 dinți iar iapa numai 36, căci îi lipsesc colții.

Dinții calului sunt împărțiți la :

Falca de sus	12	Măsele,	6	incisivi,	2	colți	
„ „ jos	12	„	6	„	2	„	
	24	„	12	„	4	„	=40

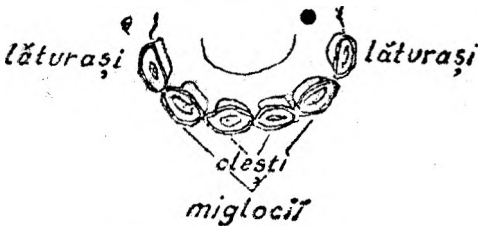

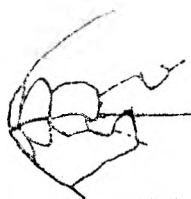
Fig. 1. Incisivii calului.

Vârsta calului se cunoaște mai ales după cei 6 incisivi. Dintre aceștia cei doi din față se chiamă clești, pe urmă mijlocii iar mai spre fund lăturași, așa cum se vede în figura 1.

Mânzul se naște mai totdeauna fără nici un dinte, dar dela 6—12 zile, cleștii sunt eșiți numai cu marginea de dinainte iar cea din dărăt nu ajunge la nivel decât la o lună aproape. La aceiași vreme încep a răsări și mijlocii.

Lăturașii încep a eși dela 6—10 luni.

Dela 10 luni la 1 an se face tocirea cleștilor și a mijlociilor de lapte.

Coadă de rândunică

Fig. 2.

Către 18 luni se face roaderea lăturașilor de lapte. La 3 ani au căzut cleștii de lapte și s'au înlocuit cu dinții de cal.

La 4 ani nu mai sunt decât lăturașii de lapte.

La 5 ani, lăturașii cad și sunt înlocuiți cu lăturașii de cal; gura este întreagă, adică toți dinții de cal au ieșit.

Steava dentară

Fig. 3.

La 6 ani cleștii și mijlocii sunt rari iar lăturașii încep frecarea cu marginea de dinainte.

La 7 ani apare coada de rândunică la mărghinașii. (Fig. 8).

La 8 ani toți dinții sunt tociți, ciestii au două Pete; una lungăreață la mijloc și alta gălbuie, la marginea dintelui. Acesteia i se spune *steava dentară*.

La 9 ani steaua se arată și pe mijlocii ; la 12 ani toți dinții sunt rotunzi, iar la 13 ani cleștii încep să aibă o formă între muchie. La 14 ani mijlocii, la 15 ani și lăturașii sunt în trei muchi.

Fig. 4. Dinții calului la bătrânețe.

La 18 ani dinții încep să aibă forma lătăreață în două muchi. Calul e bătrân. Cleștii sunt aplecați înainte pe când în tinerețe, ei sunt drepecți.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

¹⁾ Figurile din acest capitol sunt luate din Biblioteca agricolă populară No. 5, scoasă tot de Cartea Românească. Preț 4 lei.

III.

Impreunarea sau Monta.

Ingrijirea calului. Impreunarea armăsarului cu iapa se chiamă bătaie mânzit. (Montă). Iepele cer de regulă armăsarul primăvara; unele sunt într'o neconținută febrință, nu prind mânz și se numesc: iepe pisorcoase. „(Nimfo-mane). Căldurile la iepe, țin de obicei de la 8—25 de zile.

Se va căuta să se împerecheze iepe cât cu puțință animale sănătoase, nu prea diferite ca mărime și făptură și fără cusururi care se pot trece prin moștenire, cum sunt oase moarte, oftalmia periodică, fluerătura și altele.

Iapa în călduri va fi dată despotcovită armăsarului, care va fi și el despotcovit, pentru ca să nu se lovească în repezeală și să se rănească.

Dela cea dintâi bătaie iapa se aduce din nou spre a fi încercată după 6—8 zile. Dacă este tot în călduri se dă din nou și tot astfel până nu mai primește armăsarul.

O iapă se cunoaște dacă a prins prin următoarele semne: încetarea căldurilor, adică după 5—6 zile dela ultima bătaie, iapa nu mai primește armăsarul. Incepe să mănânce mai cu poftă; după 4 luni pântecul începe să se rotunjească; după 7 luni, ugerul începe să se umfle;

mânzul se sbate dimineața în pânțele când iapa bea apă rece. Pentru a fi însă siguri, trebuie ca medicul veterinar să fie chemat pentru a cerceta mai cu amănunțime semnele după care se cunoaște dacă iapa este a făta.

Cât poartă o iapă. Iapa rămâne groasă 11 luni, socotită din ziua celei din urmă bătăi. Există însă aproape totdeauna diferențe de câteva zile mai mult sau mai puțin. Nu e adevărat că mânzii ar stă în mamele lor mai mult ca mânzele.

Ingrijirile unei iepe pline sau a făta. Cel mai bun lucru e ca iepele pline să șează cât mai puțin timp legate. Umbletul pentru mamă e foarte bine făcător, atât ei cât și fătului. O iapă plină trebuie să o scoatem dintre cai și să o punem de o parte.

Nu trebuie să punem iapa plină la umblete repezi (galop, trap). Munca la ham făcută la pas și pe drumuri bune, e din potrivă sănătos pentru dânsa, căci nu o lenevește, iar fătutul se face mai lesne. Se poate pune la ham, în condițiunile arătate până aproape de fătare; 20 zile înainte de fătare se va încetă ori și ce lucru și se va plimba iapa numai la pas. Nu i se va da fân mucegăit, stricat, nici apa prea rece, sau iarbă coperită de brumă, căci în asemenea cazuri iapa poate lepăda.

Ingrijirile la fătare. O iapă care a început a avea durerile facerii va fi lăsată în pace, observată din când în când; se va rupe casa mânzului dacă nu s'a rupt în timpul fătării. Mânzului îi vom lega buricul la un lat de mână dela burtă, tăindu-l și apoi ungându-l cu tinctură de iod, ca să nu prindă mușiță ori să facă puroi.

Se așază apoi mânzul la capul mamei.

Iapa se freacă cu paie uscate și i se dă să bea apă caldică cu făină, tărâțe și puțină sare.

Dacă nu vrea să lingă mânzul, trebuie să-l presărăm cu tărâțe și sare pentru a o îndemna să-l lingă. Odată mânzul în picioare, îl îndreptăm să sugă, băgându-i sfârcul țâței în gură.

Se vor spăla organele genitale ale iepei cu o soluție antiseptică caldă cum e acid fenic slăbit în apă sau sublimat corosiv tot așa.

Se va supraveghia lepădarea casei mînzului; această casă este dată afară de obicei în primele ceasuri după fătare; dacă eșirea ei întârzie, se agață de capătul care atârnă afară o greutate de $\frac{1}{2}$ k logram, care greutate grăbește deslăpirea ei. În acelaș timp se va chema și medicul veterinar de oarece dacă se întârzie cu scoaterea casei, la iață este mult mai periculoasă ca la vacă.

Boalele iepei după fătare. Dacă casa nu a fost dată afară atunci ea putrezește în lăuntru și o materie uilă, rău mirositoare se scurge, (o inflamație supurativă). De regulă în acest caz se sfârșește cu moartea iepei.

Scoaterea cu mâna vîrîată în mitră a părților rămase din casă, spălături, injecții cu o soluție de Permanganat de Potasiu (1 gram la 2—3 kgrame apă fiartă) cu creolna Pearson făcută cu un irigator sunt recomandate cu folos.

Alte ori mitra iese pe jumătate afară, e întoarsă și se vede sub coadă, ca o portocală, une ori ca un cap de copil mare. Iapa suferă și se truiește, pare că ar fi să mai fete odată.

Se spală cu apă fiartă (care s'a lăsat să răcească) se unge cu untdelemn sau cu vaselină și încet, încet căutăm a o vîrî la loc; e mai bine însă, când e cazul mai greu, a chema un medic veterinar.

În alte cazuri există un fel de paralisie a jumătății din dărăt, care ține câteva zile. Picioarele abea le poate mișcă din loc. Cu odihnă, boala trece

Mânzul, poate avea colici (crampe) din pricină că e încuiat (constipat); ca să se liniștească îi dăm pe gură 1—2 linguri de ulei de ricină, amestecat tot cu atât untdelemn, sau îi facem o clismă (clistir) cu 300 grame apă caldă în care s'a pus o lingură de glicerină. Dacă are diaree (treapăd) îl înfășurăm bine pe burtă cu o flanelă ori o cergă de lână îi dăm pe gură o linguriță de tinctură de opiu amestecată cu un pahar de ceai caldicel.

Dacă iapa moare câteva zile după ce a fătat, mânzul se va hrăni cu lapte de vacă fiet amestecat cu puțin ceai de mușetel (romaniță).

În cele dintâi opt zile, iapa și mânzul trebuie ținuți în grajd; după acest timp dacă vremea e bună, iapa și mânzul se scot zilnic la plimbare.

La 6 luni mânzul se înțarcă. După înțarcare trebuie să avem în vedere hrana și exercițiul; cu cât hrana va fi mai bună și îndestulătoare și cu cât mânzul va fi lăsat liber, cu atât îi va merge bine.

Învățătura la muncă. (Dresajut). Încă din vrâsta tânără calul trebuie să-și cunoască numele, să fie blând când ne dăm pe lângă dânsul, să se lase a fi mângâiat, a i se ridica picioarele de dinainte și de dinapoi, lucruri foarte însemnate pentru buna executare a serviciului și potcovițului. Ne vom apropia totdeauna de el, cu o vorbă bună și nu după ce l-am prevenit cu bătaie ori „mâncate-ar lupul”. Sunt caii chiar blânji, de care dacă ne apropiem repede, pe neștiute, pot să ne muște sau să ne lovească cu picioarele.

Un cal poate începe a trage la ham dela vrâsta de 3 ani bine înțeles începând cu el a-l pune la muncă ușoară de odată, și tot din ce în ce mai grea. Pus mai de timpuriu la poveri grele, hătut și neîngrijit rămâne închircit și slăbit toată viața.

Caii englezi, pur sânge, de alergări, încep serviciul (adecă să alerge) chiar la 2 ani. Ne vom purta totdeauna cu blândețe, în timpul dresajului și nu vom întrebuița mijloace de constrângere și violențe de cât în casuri rare, la cei încăpățânați. În timpul lovirei cu biciul vom luă seama a nu-i lovi peste cap ori peste ochi, căci le putem răni grav ochiul și să-și peardă vederea.

Nu-i vom încarcă niciodată peste puterile lor, căci este neuman și facem un serviciu rău, întârziind pe drum la dealuri sau pe timpuri rele. Cu o încărcătură potrivită ajungem mai iute unde trebuie, nu obosim peste măsură calul și îl păstrăm mai bine.

Hamurile trebuie să fie făcute din material bun, solid și după corpul calului. Fiind prea înguste sau prea lași animalul e stingherit în timpul mersului, aducându-i o mulțime de răni din care unele sunt grele și se vindec foarte anevoios. Dintr'o nimica toată și o nebagare în samă a omului, un nod sau o cataramă stricată, pot veni pagube mari.

La noi în țară hamurile de care se servesc cea mai mare parte din țărani sunt cu totul primitive și nepractice.

Dacă un cal a suferit de o boală gravă și de lungă durată, el slăbește și atunci hamurile nu mai vin bine pe corp; trebuie să le potrivim.

Hamurile trebuiesc îngrijite: spălate de noroi și murdării, părțile metalice frecate să nu lăsăm să ruginească, părțile din piele să fie unse pentru ca să rămâie moi; se vor cercetă cu amănunțime înainte de a fi puse pe cal, dacă sunt în bună stare.

Hrana. Organismul unui animal este considerat ca o mașină care pentru a funcționa are

nevoe de combustibil, de o energie electrică, etc. Pentru ca un cal să poată trăi și face un serviciu, are nevoie de hrană.

Această hrană este constituită de regulă din ovăz, orz, fân, mei, paie, coceni (strujeru); aceste alimente pot fi înlocuite la nevoie cu altele mai puțin hrănitoare. În timpul războiului s'au pierdut un mare număr de caii din cauza lipsei de alimente și o parte din cei rămași erau hrăniți cu foi și crenguțe din păduri.

Alimentele trebuie să fie de bună calitate: să nu fie ploate, mucegăite, cu pământ, tăciunoase, căci produc o mulțime de boale aparatului digestiv.

Cantitatea de alimente ce se dă unui cal în timp de 24 ore, constituie *rația (tainul) alimentară*; ea variază după vârstă, mărime, serviciu. În termen mijlociu pentru un cal se dă pe zi, 2—3 kgr. ovăz, 6—8 kgr. fân și 8 kgr. paie care servesc și ca așternut.

Dimineața înainte de lucru se va da 1 kgr. de ovăz și 2 kgr. fân, iar după o oră se va adăpa. La 12 1 kgr. ovăz și 3 kgr. fân, iar după o oră apă. Seara se va da apă întâi și după o oră restul de ovăz și fân.

Apa să fie bună de băut, nici prea rece nici prea caldă.

Cailor obosiți sau asudați li se poate da apă în timpul lucrului cu condiție ca să reînceapă lucrul îndată. Iarna e de ajuns a fi adăpați de 2 ori, vara 3—4 ori pe zi.

Potcovitul are o însemnătate mare pentru buna funcționare a copitei. Cai mici ușori la țară, pot lucra și nepotcoviți, dar la orașe ori pe șosele pietruite, calul trebuie numai decât să fie potcovit. Meșterii noștri (țigarii potco-

vari) lasă foarte mult de dorit din punctul de vedere al confecționării și baterii potcoavei. Potcoava trebuie să fie potrivită cu mărimea copitei, să nu fie prea grea, să se aplice bine pe talpa *curățată* a copitei, curățire în care se va menaja cât mai mult furcuța (furculița). Cuietele să fie bătute cu băgare de seamă nu prea în plin și bine nituite, așezate pe aceeași linie. Schimbarea potcoavelor o face după nevoie: une ori la 2 luni, alte ori mai curând sau mai târziu. Cu o potcovire bună, se pot înlături o mulțime de boale de copite grele și de lungă durată. Caii de alergări cer un potcovit deosebit.

Adăpostul sau grajdul se va construi pe un loc sănătos, uscat, mai ridicat, ca apa de ploaie să se poată scurge. Se va da loc destul calului ca să se poată culca; iesele se așez la mijloc sau la perete; ușile să fie destul de largi ca să poată intra lesne calul să nu se rănească la șolduri. Grajdul va fi bine luminat și aerisit, căci și calul are nevoie de mult aer. Mobilierul grajdului e format din uluc și grătar. Ambele vor fi așezate la aceeași înălțime. Se va asigura scurgerea urinei prin canalizare. Băligarul va fi scos zilnic din grajd, pus afară și apoi transportat și împrăștiat pe câmp pentru a servi la îngrășarea pământului. În grajd caii sunt despărțiți prin stănoage. Dacă caii bat din picioare, stănoagele se vor înfășura cu paie. În unele grajduri, despărțiturile sunt fixe și se numesc staluri. Când despărțitura e complectă dela tavan la pământ și formează un spațiu închis de toate părțile, avem ceiace se cheamă *boxă*. Boxele sunt întrebuintate a ține în ele armăsarii și iepetele cu mânzi. În grajd caii vor fi țesălați, spălați, tunși. Curățenia este mama sănătății.

În timpul ernei caii vor fi acoperiți cu păături în grajd sau în bivuac și nu la exercițiu. Așternutul e format din paie, răsătură de lemn, foi, etc., se va controla așternutul pentru a nu conține corpuri metalice, ascuțite care ar putea răni animalele când se culcă.

Grajdul și obiectele din ele vor fi ținute în cea mai mare curățenie.

IV.

Boalele eele mai însemnate și eele mai dese ale calului; căutarea lor.

A.

Boalele molipsitoare.

Răpciuga sau *Cârțița*, (zisă și *Morvā*) este cea mai primejdioasă boală molipsitoare, de care se îmbolnăvesc caii, măgarii, catârii și chiar oamenii. Semnele prin care se arată, sunt mai ales trei :

1. Pe amândouă nările sau numai pe o nară, se scurge niște muci de culoare galbenă verzue și lipicioși.

2. In jghiabul dintre fălci se găsește o gâlcă tare, nedureroasă.

3. In nas și pe peretele din mijloc al nasului se văd niște răni cu marginile ridicate, ca niște șancăre.

Alte ori boala începe prin umflarea unui picior de dinapoi, apoi se ivesc niște buboaie mici care sparg și lasă dintr'ânsele o materie galbenă ca untdelemnul sau șofranie.

Imediat ce vom observa aceste semne vom scoate calul dintre ceilalți și vom anunța numai decât medicul veterinar, căci altfel pedepsește

legca. Strășnicia aceasta s'a luat tot spre binele sătenilor, căci de răpciugă calul nu mai scapă, de oarece nu i se cunoaște leacul boalei. Calul bolnav se împușcă ori se otrăvește, ca să nu se molipsească și ceilalți cai, iar molima să cuprindă nu numai caii din satul în care s'a ivit, dar să se întindă ca ciuma în județul întreg. Cel care a avut bunul simț să anunțe că are un cal bolnav de răpciugă, este despăgubit.

Buba mănzului. Este și ea o boală molipsitoare, ce se vede la cai și mai ales la cei tineri.

Se cunoaște după următoarele semne mai de samă : Din amândouă nările se scurg niște muci albicioși ; calul tusește, nu înghite bine și câte odată apa îi dă pe nas când o bea, răsufală greu, nu prea mănâncă, și tremură ca varga.

Mai târziu jghiabul se umflă, apasă asupra berigatei, iar animalul șueră sau horcăe când răsufală.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Umflătura ține vreo 5 până la 8 zile, după care vreme coace, se sparge și dintr'însa iese o materie albicioasă.

Calul bolnav se va izola într'un loc curat și cald. O catapasmă cu făină de in la gât sau o vezicătoare grăbesc coacerea buboiului. După ce s'a spart, se stoarce și se spală rănilile cu o soluție de acid fenic 2%, creolină 4%, permanganat de potasiu 1 : 1000, apă oxigenată (o lingură la un pahar de apă).

Se pot face și aburi cu ulei de terebentină, creolină, păcură și floare de fân.

Dalacul, zis Antrax. Se arată prin mai multe semne : calul e trist, nu mănâncă, are colici, se trânteste jos, tremură, înădușește, suflă greu, ochii gura și nasul pe dinlăuntru sunt roșii. Are căldură mare (40—41 grade), urechile reci, inima bate, pare că dă să iasă din piept. Calul moare repede (24—48 ore), rar poate trăi 5—7

zile. Sângele, pielea cuprind semintele boalei și o pot trece cu ușurință altor cai și chiar omului. În județul Argeș 22 persoane s'au îmbolnăvit de Datac după ce au purtat opinci nedubitate (neargășite) tăiate din pielea vitelor moarte de da.ac; opincile le-au produs rosături la picioare, iar sâmbânțele boalei care erau prinse pe ele, au intrat prin rana vie. Au scăpat numai prin injecțiuni de ser, fabricat la facultatea de medicină veterinară din București. Așternutul și bălegarul vitei bolnave se va arde. Sângele (dacă i s'a lăsat) va fi opărit cu apă în clocote sau se va turna peste el o soluție de sublimat, 2 la mie.

După ce vita a murit i se va astupă nările și șezutul, ca să nu se scurgă în drumul cât este dusă la groapă. Cadavrul (stârvul) se va îngropa fără a se jupui, la o adâncime de 2 metri, peste cadavru se va turna, var. Oamenii care au umblat cu cadavrul cât și căruța în care s'a transportat se vor dezinfecta cu o soluție de sublimat 2 la mie. Se va schimba locul de pășune și furajul. Se vor vaccina odată pe an caii cu sero-vaccin contra dalacului.

Febra tifoidă sau *Pasteureloza*. Semnele boalei sunt: calul nu mănâncă, mai ales ovăzul, e trist, somnoros, are tremurături în mușchi, cască mereu; pus în mers, calul se clatină, uneori tușește; are părul sbârilit, partea de jos a picioarelor umflate și căldură mare (40²—41²). După câteva zile (3—5) se pot ivi semne de Pneumonie, Gastro-enterită. Se va chema medicul veterinar. Caii bolnavi se vor izola.

Răia, *Scabia*, *Rapănul*, este o boală molipsitoare, care se localizează pe piele și e produsă de o mică insectă, numit: acar. Primul semn e mâncărimea: calul se scarpină de orice întâlnește în cale. Mâncărimea e mai mare

noaptea. După câteva zile se produc niște bubulițe, perii cad, pielea se îngroașe, se încrețește și se acoperă de mătreață. Boala se restrânge la cap, gât, coadă, picioare. Căii slăbesc și dacă nu se întrețin la timp pot chiar muri. Râia se prinde mai ușor iarna decât vara, și mai ales la animalele prost hrănite și rău îngrijite.

Lecuirea. Izolăm toți căii râioși ori bănuți că sunt plini de râie, se vor tunde peste tot corpul, se freacă cu o perie cu apă caldă și săpun. După ce s'a uscat se freacă o jumătate din trup cu pomada de pucioasă zisă : *Helmerich* (așa se cere la farmacie); se lasă 3 zile și se freacă cealaltă jumătate. Se lasă iarăși 3 zile în liniște și apoi se spală tot corpul cu apă caldă și săpun. Dacă se mai scarpină, dacă unii sunt bubulițe, se repetă după câteva zile același leac.

Putem întrebuința cu bun folos și e mai eficientă soluția *Wleminski*, (așa să ceară la spîțarie) cu care se urmează tot ca și cu precedentă.

Gazul, benzina, oleul, mineral, amestecate părți egale cu oleiu de floarea soarelui, dau asemenea bune rezultate.

Esența de tutun e periculoasă.

Grajdurile, hamurile, păturile, peria, țesala, toate vor fi spălate bine ori stropite cu desinfectante. Curățenia este cel mai bun leac împotriva râei.

Durina (sifilisul căilor), e o boală gravă, molișitoare, ce se ivește la armăsari și iepele de prăsilă. Se arată la început printr'o umflătură a membrului care se întinde și la boașe. După 3—4 săptămâni, umflătura se întărește, picioarele de dinapoi se umflă și ele.

La iepe se umflă una sau ambele buze ale vulvei, iar din fătătoare se scurge un fel de puroi alb gălbui, are mâncărime, se pișă des și

caută armăsar. Mai târziu se pot observa pe piele niște umflături (ca blânda), care dispar și iar se arată; animalele slăbesc, apare un fel de paralizie la picioarele de dinapoi. În ultima fază animalul se damblogește complect. Boala ține dela câteva luni până la 2 ani. Injecțiunile în vine, cu Neosalvarsan este cel mai bun leac; ele trebuiesc făcute de medicul veterinar.

Colicele, sunt niște dureri în burtă. Calul apucat de colici ține capul plecat, privește la pânțece, bate din picioare, nu mănâncă, se învinde pentru a se urina, se culcă, se scoală, se tăvăleşte, are ochii înroșiți, privirea sperioasă, urechile reci, câte odată se culcă pe spate cu picioarele în sus, alte ori șade ca câinele, pe partea de dinapoi. Boalele care se arăt prin colici sunt: nemistuirea, încuierea, aprinderea mațelor enterită, (îngrămădirea de gaze în intestine), încurcătura de mațe, hernii, ruperea stomacului, mai rar boalele de rinichi și de beșică și altele.

Până la sosirea unui Medic Veterinar (care trebuie totdeauna chemat cât mai repede) calul trebuie plimbat mereu pentru a nu-l lăsa să se tăvălească; se va freca bine după ce s'a stropit corpul și în special pânțelece cu spirt simplu sau de camfor, se va pune o pătură pe el, i se va da *pe gură (nu pe nas, care este o mare greșală căci medicamentele se duc în plămâni)* un litru de ceai de mușețel (romaniță) sau de izmă (mintă). În aceleași timp se va goli mațul cel gros dela șezut cu mâna unsă cu unt de lemn și se va face un clistir (clismă) cu 4—5 litri apă caldă cu săpun sau sare.

În urmă, dacă durerile se ușurează, dăm calului o curățenie și anume 400—500 grame sulfat de sodă sau de Magnezie (sare amară) topit în 2 litruri de apă caldă.

Cât despre săpunul, cepele, ardeiul pe care unii vizitii cu pretenție de Doctori sau țiganii

și nalbanții le vără în maț și sulacul cailor, sunt leacuri rele și primejdioase.

Tusa (Bronchita) este o boală care se observă des la caii; ei tușesc, nu au poftă de mâncare, răsuflă mai des ca de obicei, pielița din nătru nasului e roșie aprinsă. După 2—3 zile se scurg pe nas niște muci. Boala vine mai des primăvara și toamna.

Se va opri animalul dela orice muncă; i se va da 2—3 linguri pe zi (în tărățe amestecate cu ovăz) de floare de pucioasă sau 10—40 grame de Kermes mineral sau antimon crud (așa să se ceară dela spițarie) Se vor face aburi cu creolină × olei de tesedenti în floare de fân.

Emfiseumul Pulmonar este o respirație grea ca astma la om.

Calul bolnav se cunoaște nu numai după răsuflare dar și după mișcările aripelor nasului și felul tusei: tusea e seacă, repetată și e mai deasă dimineața, după adăpat și pe vremuri umede.

Boala nu se vindecă niciodată. Se poate aduce o îmbunătățire prin arsenic liquid (soluția Fowler) dându-se 20—40 grame pe zi în apa de băut. Floarea de pucioasă, terebentinul, belladona sunt de asemenea bune. În Franța se laudă mult castanele sălbatice, împotriva boalei.

Aprinderea copitelor este inflamația părții căinoase din copite. Se aprind sau amândouă copitele de dinainte, sau toate patru de odată și rar cele dinapoi. Ca semne avem: picioarele de dinainte sunt țapene și întinse mult înainte, picioarele calcă cu sfială, sprijinul se face pe călcăie, pasul e scurt. Copitele bolnave ard și sunt dureroase dacă le strângem cu cleștele de încercat copitele; calul are febrințea mare (40°), nu mănâncă și cu anevoie se dă la mers.

La caii grași se va luà cam 2—4 litruri sânge ; se vor pune comprese cu apă și oțet (2 linguri la un litru) cu gheață la copite, Se va da și o curățenie bună ; se va despotcovi cu băgare de seamă. Va avea un așternut bun și bogat. Une ori se formează puroi sub unghie, talpa se găurește, osul poate să se arăte în mijlocul talpei. Copita se strâmbă se acopere de cercuri, ea forma unui pantof chinezesc ; atunci boala rămâne pentru totdeauna și calul nu se mai poate lecu. Chiar dela început trebuie chemat veterinarul.

Fig. 5. Cal atins de Furbură.

Crăpăturile unghiei se produc dela coroană în jos. Pot fi : numai la față sau și mai adânci ; peste tot sau numai în parte ; drepte sau îndoite în fruntea copitei sau pe laturile ei. Cele dela față nu aduc schiopături ; la cele adânci iese sânge între buzele crăpăturii și calul schioapătă mai cu seamă pe pietre. Dacă crăpătura este la față atunci se face *cusătura*, cu scop de a apropia marginele crăpăturii. Figurile de mai jos arată 2 feluri de cusături întrebuințate.

Dacă crăpăturile sunt mai adânci sunt profunde însoțite de schiopătură, atunci se va ehema Medicul Veterinar care singur poate să facă operații. In acest caz animalul este scos dela muncă 2—3 luni.

Ariceala (ariciul) este o boală de piele, la îndoitura chisitei și se poate întinde în sus. Pielea este înroșită, perii sbârliți, se scurge un

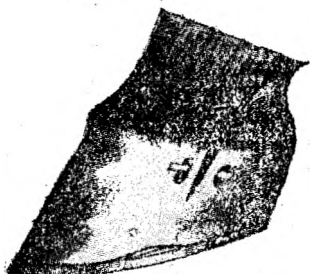

Fig. 6. Crăpătură necompletă pe delături, cu o agrafă prinsă pe dinlăuntru.

Fig. 7 Crăpătură deplină în frunte, prinsă cu o placă înșurubată.

lichid la început galben, apoi cenușiu cu un miros urât; mai târziu pielea se îngroașă, crapă și cresc un fel de negi.

Lecuirea. Se tund perii, se șterge bine regiunea cu o cârpă aspră sau cu paie curate, (spălarea cu apă nu e bună) apoi se ia o bucată de

vată care se moaie în următorul amestec : Acetat de plumb solut 500 grame, sulfat de cupru în praf un gram, (se amestecă bine sticla înainte de întrebuintare). Vata muiată așa se pune pe regiunea bolnavă ; deasupra ei se pune altă vată uscată și totul se înfășură bine cu o șuşinisă de pânză. Se schimbă pansamentul la 24 ore. Vaselina boricată, alifia de plumb, dau bune rezultate.

Răni. Calul poate avea pe trup fel de fel de răni unele numai la fața pielii, altele mai adânci. Aceste răni sunt însoțite uneori de scurgeri mari de sânge. Cel întâi lucru este a opri această sângerare printr'un vălătuc de vată curată muiată în acid fenic. După ce s'a oprit sângele se va face spălătura rănei ; se vor tăia peri de prin prejur cu o foarfecă îndoită, se va curăți de murdării (paie, peri, pământ, etc.), se va spăla rana cu orice soluție antiseptică avem la îndemână, în lipsă, cu apă sărată (o lingură sare la un litru apă fiartă) ori cu spirt, apoi se va acoperi rana cu o bucată de vată curată și se va încinge cu o fașă. Ungerea cu tinctură de iod este de asemenea foarte recomandată. Pentru răni mari cu ruperea cărnii sau a pielii se va chema Medicul Veterinar. Orice cal cu răni, va fi injectat preventiv cu ser antitetanic pentru a preîntâmpina Tetanosul (o boală infecțioasă gravă). Când rănilor nu mai fac puoi se va acoperi suprafața lor cu diferite prafuri antiseptice și care o usucă, cum sunt : Tannoform, Xeroform, Dermatol, tanin, acid boric care grăbesc și completează vindecarea.

Oase moarte (Exostoze). Acestea sunt producțiuni osoase, care se dezvoltă mai cu seamă pe oasele picioarelor. Ele produc o schiopare câte

odată destul de grea. Cele mai principale sunt : *Spavanul* la partea din lăuntru și de jos a cotului de dinapoi (Fig. 8 A).

Fig. 8 (A) Spavan.

Epurarița, la partea de dinafară și jos a cotului de dinapoi (Fig. 9 A).

Fig. 9 (A) Jard.

Osul cuprei, la partea de dinăuntru și sus a cotului de dinapoi (Fig. 10).

Scoica, se dezvoltă deasupra coroanei pe părțile laterale sau chiar de jur împrejur. (Fig. 11).

Osișoarele, se dezvoltă pe oasele lungi (fluer) (Fig. 11).

Aceste oase moarte se tratez prin pensulații repetate cu T-ra de Iod și Gaiacol (părți egale) cu visicători, cu punte de foc și alte operații făcute de un Medic Veterinar. Unele din ele (Spavanul și scoica) cu toate tratamentele făcute rămân iar animalul schiopează toate vieța.

Fig. 10 Curba sau Osul Caprei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fig. 11. { A = Scoica
B = Osișor

Oasele moarte se trec prin moștenire. Iepele și armăsarii cu asemenea oase moarte nu se vor întrebuința la (prăsilă).

Regule de tinul în seamă la cumpărarea unui cal. Pentru a ne feri de înșelăciunea geambașilor și vânzătorilor de rea credință, trebuie *totdeauna*

a chema un Medic Veterinar când vom a cumpăra un cal: el are toată răspunderea. Dacă nu e un medic veterinar în localitate atunci trebuie de băgat în seamă la multe cerinți și observat cu de amănuntul. Calul trebuie examinat în grajd, în ușa grajdului (pentru ochi), afară, pe loc, în mers și la muncă. Se vor examina în special picioarele-copitele. Veterinarul francez *Guyau* zice în această privință: „să vedem bine fără a privi prea mult să nu ne lăsăm înșelați când calul e gras ca un pepene și să ne uităm numai la frumusețe. Un cal frumos la vedere nu e numai decât un cal bun; feriți-vă de cai prea iuți. Nu vă încredeți în frumusețea unui umblet sburdalnic din curtea vânzătorului.

Înlăturați mult din ceace vă place, când vi se arată un cal, căci mulți din ei sunt buni, frumoși și fermecători numai o singură dată în viața lor, adică în ziua vânzării. A te mulțumi cu câțiva pași făcuți pe un loc pregătit, împrejurul unui grajd, e o înșelăciune”. Să se bage în seamă mai ales la acele cusururi care pot fi lesne acoperite de vânzător, înșelând pe cumpărător. Cele mai principale sunt: boalele de ochi, emfisemul pulmonar, despre care s'a vorbit mai sus; crăpătura unghiei, nebuneala și altele.

Aceste boale prin diferite chipuri sunt ascunse în timpul vânzării. Constatarea lor și dresarea unui act de un Medic Veterinar, într'un timp anumit pentru fiecare boală, are de urmare că vânzarea poate fi stricăță.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Introducere	3
I. Oaii din țara Românească	4
II. Vârsta cailor	7
III. Impreunarea sau Monta	10
IV. Boalele cele mai însemnate și cele mai dese ale calului; căutarea	18

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Seria B. „Sfaturi pentru gospodari”.

- No. 1. Ingrijirea păsărilor de *C. S. Motaș*, Dacă s'ar socoti că a pagubă se aduc gospodinelor prin moartea păsărilor de curte, această cărțuie n'ar lipsi din nici o casă de gospodar.
- ” 2. Despre tovarășii de *Priest C. Dron*, ca leac împotriva speculei și a scumpetei.
- ” 3. Despre scarlatină de *Dr. I. Gheorghiu*, și alte boli care omoară pe copii, se dau sfaturi folositoare în această cărțuie.
- ” 4. Livada de sămburi de *C. Gheorghiu*, cum poate să-și o facă fiecare gospodar.
- ” 5. În jurul casei de *M. Lupescu*, sunt acareturi, cum să-ți le orânduești te învață cărțuia aceasta.
- ” 6. Casa de *I. Simionescu*, omului e bucuria și mulțumirea l. i. Cum s'o faci și cum s'o ții, te învață cărțuia.
- ” 7. Morcovul și alte legume de *P. Roziade*, sau cum să le cultivi ca să culegi mult pe pământ puțin.
- ” 8. Sifilisul și oftica de *Dr. E. Gheorghiu*, sunt cele două boli care rod sănătatea celor în vârstă ca și a copiilor. Cum să te ferești de ele și cum să te lecuești îți spune cartea.
- ” 9. Temeiul îmbunătățirii vitelor de *Th. Chiloș*, stă în cunoașterea și ingrijirea lor.
- ” 10. Votul obștesc de *A. Gorovei*, e acum dreptul tuturor. Cum să-l îndeplinești te învață această cărțuie.
- ” 11. Creșterea porcilor de *A. Oescu*, e și ușoară, dar și grea. Boli sunt multe. Cărțuia îți arată leacurile și ingrijirile de dat.
- ” 12. Viermii de mătasă de *T. A. Bădărău*, sunt o bogăție de care nu ținem seamă. Cum să-i creștem și să-i ingrijim se spune în această cărțuie.
- ” 13. Oftica sau tuberculoza de *Dr. E. Gheorghiu*, este boala cea mai grozavă care ne amenință pe toți.
- ” 14. Pelagra de *Prof. V. Babeș*, de asemenea bântuie la țară. Trebuie să le cunoaștem.
- ” 15. Alegerea semințelor de *C. Lacrățianu*, este operația cea mai nelipsită pentru a căpăta rod bun.
- ” 16. Creșterea păsărilor de *Prof. C. Motaș*, interesează pe orice gospodină.
- ” 17. Rătăcirile bolșeviste de *Maior I. Mihai*, trebuie stărpită dintre noi.
- ” 18. O stupină dintr'un roi de *N. Nicolaescu*, cine n'ar dori-o? Cum se poate ajunge stă scris în cărțuie.
- ” 19. Cum se întemeiază o vie de *D. M. Cădere*, nu mai merge cu obiceiul vechiu; cum trebuie să se facă trebuie de știut.
- ” 20. Răsadița și Plantele din răsad de *V. Sadoveanu*, ne arată cum se reușește să se cultive legume primăvăratice în baligar și sub giumuri.
- ” 21. Lehuzia de *dr. E. Gheorghiu* ne arată cum trebuie să fie ingrijită femeia înainte de naștere și la naștere.
- ” 22. Meșșugul vopsitului cu hărueni de *Art. Gorovei*.
- ” 23. Cum urbim de *I. Glovan*.
- ” 24. Păstrarea cărnei de Porc de *C. Gheorghiu*.
- ” 25. Cățul de *Prof. E. Udrișchi*.
- ” 26. Doctorul în casă de *Dr. O. Apostol*.

- No. 27. Cum trebuie să ne hrănim de *E. Severin*.
 „ 28. Lămurirea legii dărilor de *Iuțiu Pascu*
 „ 29. Beta de *Dr. Emil Gheorghiu*.
 „ 30. Lămurirea Constituției de *Artur Gorovei*.

Seria C. „Din lumea largă“.

- No. 1. Ucraina de *G. Năstase*, este țara din spre răsăritul nostru.
 „ 2. Cehoslovacia de *I. Simionescu*, este țara tot vecină nouă, care a dovedit încheierea ei prin muncă și hărnicie.
 „ 3. Munții apusei de *M. David*, ne sunt scumpi. În ținutul lor trăesc Motii vestiți.
 „ 4. Țările de Jos de *I. Simionescu*, este o țară minunată, căci oamenii au făcut minuni de muncă.
 „ 5. Bucovina de *I. Simionescu*, «vesele grădină», este descrisă cu tot ce are.
 „ 6. Basarabia de *G. Năstase*, care a stat atâta vreme sub ruși, ne era puțin cunoscută deși dragă. E datorită fiecăruia să cetească această cărțuție.
 „ 7. Dobrogea de *C. Brătescu*, Bulgarii zic că e a lor; cât neadevăr ține această spusă, se poate vedea din cărțuția pomenită.
 „ 8. În spre polul sud de *I. Simionescu*, Muncă și jertfă omenească ce s'au cheltuit pentru a cunoaște această parte de pământ se vede aici. Cluj / Central University Library Cluj
 „ 9. Olanda de *Ap. D. Culea*, e țara muncii și a minunilor pe care, ea le aduce.
 „ 10. Viata în adâncul mărilor de *C. Molăș*, era până acum o taină; acum să știe că e tot așa de variată ca și pe pământ.
 „ 11. 12. A. Saguna de *I. Lupășc*.
 „ 13. Către Everest de *I. Simionescu*.
 „ 14. Românii de peste Nistru *V. Harea*.

Seria D. „Știință aplicată“.

- No. 1. Fabricarea săpunului de *A. Schorr*, este ușoară. Fiecare gospodină poate să o săvârșească. Cum? Cărțuția îi arată.
 „ 2. Motorul Diesel de *Ing. Căsseli*, este astăzi întrebuițat pretutindeni.
 „ 3. Industria parfumului de *E. Severin*.
 „ 4-5. Aerul lichid de *Ilie Matei*.
 „ 6. Industria azotului de *L. Caton*.

Toate aceste cărțuții se pot strânge și în volume, fiind paginate în acest scop. Se pot face și abonamente.

Trimițându-se banii cu mandat poștal, se expediază broșurile franco de Societatea «Cartea Românească», Bul. Academiei, 3, București